

Når børnesynet halter

Stine Lindberg og Carsten Kirk Alstrup

Børn med handicap bliver i mindre grad inddraget i forhold, der vedrører deres eget liv sammenlignet med jævnaldrende. På trods af Danmarks tilslutning til konventioner samt dansk lovgivning, som understreger ALLE børns ret til deltagelse og medindflydelse, bliver børn med handicap ofte udelukket fra denne ret. Barrierer som tidspres og manglende kompetencer står i vejen, men vi mener ikke at den forsømte inddragelse alene beror på sådanne forhold. Det er som om, der hersker et anderledes børnesyn, når det drejer sig om børn med handicap. Artiklen giver eksempler på, hvordan en ureflekteret tilsidesættelse af rettigheder foregår og hvilken betydning det har for (kommunikationen af) synet på børn med handicap. Der gives også eksempler på hvordan praksis til tider afviger fra normen, og inddragelse praktiseres på atypiske måder, når fagpersoner insisterer på at afdække børns perspektiver.

Børnesyn, Handicap, Inddragelse, Børnesamtale, Modenhed

Indledning

I Børns Vilkår møder vi både direkte og indirekte de børn, denne artikel handler om. Vi læser og hører deres beretninger via BørneTelefonen, vi underviser deres kommunale sagsbehandlere på kurser om børneinddragelse, og vi hører på erfaringerne fra vores bisidderkorps. Artiklen her sætter – ligesom øvrige bidrag til dette nummer – spot på børnesyn, og her retter vi et særligt blik på børn med handicap¹. Vores eksempler stammer primært fra myndighedsområdet, hvor børn har krav på at blive inddraget *i egen sag*, og hvorfra vi har nært kendskab til praksis.

Afsættet er børn med handicaps indiskutable ret til inddragelse. Deres ret til at blive lyttet til og have indflydelse på eget liv, som både artikel 12 i Børnekonventionen og artikel 7 stk. 3 i Handicapkonventionen fastslår. Begge afspejler et børnesyn, hvor børn ses som kapable og som subjekter i eget liv. Men børn bliver langt fra altid inddraget i forhold der vedrører dem – det gælder børn i almindelighed men i særdeleshed gælder det for børn med handicap (Bengtsson og Pedersen 2022). De overses eller udelukkes i vidt omfang fra

¹ *Handicap dækker over en bred gruppe af funktionsnedsættelser. Vi vælger ikke at gå i dybden med handicapbegrebet her, men understreger at der ikke er tale om alle handicap. Nogle typer af handicap (fx glutenallergi, diabetes, dysleksi) antager vi ikke tilskrives årsagen til eventuel manglende inddragelse, mens handicap der giver barnet betydelige fysiske, sproglige, kognitive eller sociale vanskeligheder, er relevante her.*

muligheden for at blive hørt og gøre deres indflydelse gældende, grundet deres handicap. På myndighedsområdet begrundes den manglende inddragelse ofte med, at de professionelle savner kompetencer og tid til at inddrage børn med særlige behov. Konkrete metoder og tilgange efterspørges. Men spørgsmålet er, om børnesynet også spiller ind. Betragtes børn med handicap på et ubevidst plan som for inkompetente og/eller for sårbare til at blive inddraget? Bliver deres meninger om egen situation eller foranstaltninger ikke rigtig opfattet som værdifuld og relevant viden?

Det praktiserede børnesyn

Ens børnesyn er i det daglige sjældent eksplicit, bevidst eller kalkuleret. Og artiklens ærinde er ikke at udpege dem med 'rigtige' og dem med 'forkerte' børnesyn. Vi bærer alle rundt på - eller kommer til at udføre handlinger, der afspejler - børnesyn med rod i forskellige historiske epoker og videnskabelige paradigmer (Warming 2011). Kontekst, tid samt fagligt og personligt overskud kan være udslagsgivende i forhold til hvilke børnesyn vi udtrykker på forskellige tidspunkter. Gennem artiklen viser vi, hvordan bestemte handlinger (eller måske snarere "ikke-handlinger") kommunikerer bestemte børnesyn for netop børn med handicap. Om det er handlingerne eller børnesynet, der så at sige kommer først, er svært at afgøre. Men det vi ser, er at man kommer til at arbejde ud fra bestemte børnesyn, idet man er guidet ind i definerede handlinger og handlingsmuligheder som fagperson. Det kunne fx dreje sig om tid eller om måden man i systemet bedriver børneinddragelse på (samtalen).

Samtidig er det børnesyn, som den voksne kommunikerer direkte eller indirekte gennem handlemåder, beslutninger og begrundelser, et spejl, der holdes op for barnet: "Sådan ser jeg dig" (Warming 2022). Et aspekt, vi ikke behandler videre i artiklen her, men som dog er vigtigt også at se nærmere på, når man taler om retten til inddragelse, er at dette spejl kan få betydning for barnets forståelse af sig selv. Børn med handicap vil altså være i øget risiko for at forstå sig selv som nogen, der ikke kan have en mening om eller er relevante at involvere i eget liv.

I det følgende ser vi nærmere på, hvordan praksis visse steder afspejler et børnesyn der er ser ud til at være anderledes for netop børn med handicap.

Rettighed reflekteret i loven - og dens forvaltning

Børns ret til inddragelse i eget liv implementeres i stigende grad i dansk lov. Servicelovens § 50 stiller fx krav om, at der gennemføres en børnesamtale eller en tilstræbelse efter på anden vis at inddrage barnets synspunkter. Men Ankestyrelsens årlige opgørelser over lovens overholdelse viser, at et større antal børnesager (62 ud af 362) i praksis, tilsyneladende legitimt, alene baserer sig på voksnes vurderinger af børnene (Ankestyrelsen 2022). Den lovlige begrundelse

for at udelade børneinddragelse er oftest manglende modenhed². Hvad det konkret indebærer er uklart. Men fra vores kendskab til nogle kommuners praksis kan vi forstå, at funktionsnedsættelser typisk spiller ind. Det bliver altså barnets handicap – dets manglende evner – der afgør hvorvidt retten til inddragelse respekteres. Handicapkonventionen nævner godt nok eksplicit børns ret til at *modtage handicap- og alderssvarende bistand for at virkeliggøre denne ret*, mens Børnekomiteens General Comments til artikel 12, specifikt nævner, at børn *ikke skal bevise deres formåen for at have ret til at blive lyttet til og blive taget alvorligt*³. Imidlertid ser vi at konventionerne, herunder de generelle kommentarer, lever et lidt ”hemmeligt liv”. Fx er sidstnævnte ikke oversat til dansk, og kendskabet til dem blandt fagfolk (inkl. embedsværk på socialområdet) er næsten ikkeeksisterende.

At være kapabel til at have en mening

Et helt andet eksempel på at børnesynet virker forskudt i forhold til børn med handicap, ser vi i en undersøgelse om plejefamilieanbragte børn med handicap. Et citat herfra sætter det på spidsen og afslører et børnesyn, som kunne være en af forklaringerne på at nogle børn med handicap ikke inddrages:

”Jeg har jo de unge, ikk’, og de siger lidt mere. De kan fx godt udtrykke: ’Jamen jeg vil rigtig gerne bo i en normal familie’, [...] og så kan man jo snakke med dem om det og tage den derfra. Men man kan sige... hende mongolen, der røg fra én plejefamilie til en anden, hun [...] altså der vurderede vi, at det var bedst, fordi hun ikke havde noget biologisk familie, ikk’. Så der var hun ikke selv inde over, fordi det var hun ikke god nok til at kunne udtale sig om. Og slet ikke sådan dér, vel” (Alstrup et al. 2016 p 145).

Sagsbehandleren giver ret tydeligt udtryk for at hun ikke betragter barnet med Downs syndrom som kapabelt i forhold til at udtrykke egne meninger om eget liv. Hun sammenholder det med måden, hun kan tale med de (normalfungerende og derfor ’kapable’) unge på. I rådgiverens optik er barnet – eller måske børn – med Downs syndrom ikke i stand til at have en mening eller kompetente til at kunne udtrykke den, og derfor udebliver nysgerrigheden på barnets perspektiv.

² Stk. 3. ”Som led i undersøgelsen skal der finde en samtale sted med barnet eller den unge. Samtalen kan undlades, i det omfang barnets eller den unges modenhed eller sagens karakter i afgørende grad taler imod samtaleens gennemførelse. Kan samtalen ikke gennemføres, skal oplysninger om barnets eller den unges synspunkter søges tilvejebragt. Samtalen kan finde sted uden samtykke fra forældremyndighedens indehaver og uden dennes tilstedeværelse, når hensynet til barnets eller den unges bedste taler herfor”.

³ <https://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html>

”Det vil nok frustrere dem at være med...”

Fra Børns Vilkår's bisiddere har vi endvidere fortællinger fra praksis, der bekræfter et billede af at børn med handicap på forhånd sorteres fra, når det kommer til afholdelse børnesamtaler eller andre sammenhænge, hvor børn ellers inddrages i beslutninger/forhold om eget liv og hverdag. Inddragelse gøres typisk til et spørgsmål om samtale, og når man antager at dét er vanskeligt, inddrages børnene ikke. En bisidder fra Børns Vilkår, som vi har interviewet i forbindelse med denne artikel, fortæller:

”Her [på anbringelsessted for børn med svære udviklingsforstyrrelser] ser jeg mere som normen, end undtagelsen, at der hersker en talen om og ikke med de unge mennesker. Det begrundes ofte i manglende sprog eller forståelse af sin situation eller hvad der ellers kan begrunde en (...) tilsidesættelse af forsøget. I nogle tilfælde begrundes det ved at der jo er beskikket en værge som kan tale på den unges vegne, hvilket er en klar misforståelse af hvad værgemål er og ikke er. (...) Men jeg ser det også i mange sager med børn der blot har ADHD, lettere autismeproblematikker osv. at der også her finder manglende involvering sted med begrundelse i at de jo ikke kan sidde stille til en samtale eller forstå hvad der tales om osv. At det nok vil frustrere dem at skulle være med...”

Forskellige børnesyn skinner igennem her. At det vil frustrere børnene at være med, handler om, at inddragelsen ikke er indrettet på børnenes men de voksnes præmisser (da de i store træk forstås som samtaler eller møder), og det er derfor bedre at skåne børnene fra deltagelse, fordi det antages at være en ubehagelig oplevelse for dem at være med – det ville være synd. Når børn ses som sårbare, vil retten til beskyttelse ofte komme til at dominere over retten til at deltage – en problematik, som vi ser, i særlig grad møder børn med handicap. Men problemet her er, at det reelt er *måden* man tænker inddragelse på, der bidrager til synet på børn som inkompetente og sårbare, for så længe man beslutter sig for, at samtalen er lig med børneinddragelse, så vælger man at udelukke nogle børn fra start.

Fokus på modenhed – en misforstået kattelem

Vi vender nu tilbage til Ankestyrelsens opgørelse, der viser at børn helt lovligt udelukkes fra at blive hørt og give deres mening til kende. Af gode grunde nævner lovteksten ikke handicap som en grund til at undlade at tale med barnet, da det ville være åbenlys diskrimination, men derimod begrebet *modenhed* (jf. note 2), som dog må siges at være en ukonkret størrelse.

I virkelighedens verden er tiden knap og efter mange rådgiveres eget udsagn gælder det samme for kompetencerne/metoderne til at inddrage børn med handicap. Her er det belejligt med lovhjælp til at komme hurtigt videre i sagerne. Som vi ser det, ligner begrundelsen et ”smuthul” i loven, der legitimerer tilsidesættelsen af nogle børns rettigheder.

Men hvor kom modenhed egentlig fra? Vi tror at denne brug af begrebet kan spores tilbage til Børnekonventionens artikel 12, hvor netop *alder og modenhed* nævnes som noget, der skal holdes op imod vægtningen af barnets udsagn. Men hverken artikel 12 – eller de kommentarer, der uddyber forståelsen heraf – gør modenhed til et spørgsmål om, *hvorvidt* barnet skal høres og tages alvorligt, men snarere om at det, barnet udtrykker, skal holdes op imod dets modenhed.

Fra barrierer til muligheder: At insistere på barnets perspektiv

Artiklen har indtil nu set på første del af Servicelovens § 50 stk. 3 (note 2). Men vi vil også gerne hæfte os ved den næste sætning i lovteksten, hvor der peges på, at barnets synspunkter skal søges tilvejebragt, hvis ikke en almindelig børnesamtale kan afholdes. I praksis vil det ofte betyde, at voksnes (fx forældres eller behandleres) perspektiver inddrages i stedet for barnets. Men vores bisiddere og vores øvrige berøring med praksis har også vist os, at der findes fagpersoner, der insisterer på, at også de børn som er blandt de allersværeste at kommunikere med, har krav på at blive inddraget i eget liv. At de ligesom andre børn har ret til at blive forsøgt forstået, taget alvorligt og have medindflydelse – selvom et handicap stiller forhindringer i vejen for den vanlige kommunikationsform. Det viser, at manglende tid og kompetencer ikke *umuliggør* nysgerrighed på barnets perspektiv.

Besøg på bosted

I en af de kommuner, vi har afholdt kursus i, hører vi en historie om hvordan en socialrådgiver, som har ansvaret for det personrettede tilsyn for en pige bosat på et bosted for børn med svær udviklingshæmning, oplever frustration og afmagt over ikke at kunne kommunikere med barnet og derigennem få belyst hendes perspektiv på eget liv. Socialrådgiveren oplever sine kollegaer ”give op” og holde sig til perspektiver på barnets liv fremlagt af forældre, pædagoger m.fl. Men i denne sag vælger hun at begive sig afsted for at besøge pigen i hendes hverdag, og hun oplever ved at sidde ved siden af hende i kørestolen, hvad hun er optaget af, hvor hendes blik går hen, hvad hun er opstemt over eller virker ligeglad med. Hun forsøger at se *med* hende frem for *på* hende. Uanset om hun havde haft uendelig meget tid til rådighed, havde hun næppe kunne få adgang til det såkaldte ”indefra-perspektiv”, forstået som pigens egne artikulerede erfaringer og holdninger (Warming 2011), men hun kunne *tilstræbe* det ved at supplere den viden hun kunne få fra sagsakter og barnets nære voksne med sine egne observationer af pigen i sin egen kontekst. Historien viser et eksempel på at

nogen trodser barrierer som tid, faglige procedurer og den gængse opfattelse af, hvad børneinddragelse skal være i bestræbelsen at forstå barnets perspektiv.

Fagligt løft til børnesamtalerne

Et andet eksempel, som viser en vilje til at give børn med handicap stemme – her i kraft af et fagligt løft på området – er en af de kommuner, som vi har undervist i børneinddragelse med metoden teambaseret videosparring⁴. I en konkret kommune, hvor 'manglende modenhed' tidligere har været begrundelsen for ikke at have samtaler med børn og unge med handicap, har en faglig leder insisteret på at fastholde metoden efter kursets afslutning. Ifølge lederen har den fortsatte videosparring været med til at understøtte hendes ønske om at få skabt en anden kultur på arbejdspladsen, hvor børn og unge med handicap i højere grad inddrages. Hun fortæller, at medarbejdernes sparring på hinandens samtaler/interaktioner med børn og unge med handicap, tydeliggør hvor svært det kan være, men også at det giver inspiration til at gå nye veje, som opsamles i en vidensbank.

Fortællingen afspejler, som vi ser det, et børnesyn hvor børn med handicap ses som kompetente til at have meninger om eget liv, hvor deres perspektiver er værdifulde og hvor børnene først og fremmest ses som rettighedsindehavere.

Bisidderes fortællinger

Også Børns Vilkår bisiddere kan berette, hvordan fagpersoner er gået alternative veje i en insisteren på at ville forstå børns synspunkter i relation til egen sag. Én fortæller om brug af piktogrammer i en samtale med et barn med meget lav IQ, mens en anden fortæller om observationer af en dreng uden sprog. Hun siger⁵:

”Sagen omhandlede en dreng med multihandicap. Hans mor blev beskrevet som meget resourcesvag. Drengen var tidligere anbragt på døgninstitution, da han var ret behandlingskrævende; han sad i kørestol, skulle have hjælp til alt og havde ikke talesprog. Moren var flyttet i en mere egnet bolig og ønskede nu at få hjemgivet sønnen. Sagen skulle behandles i Børne og Ungeudvalget, men dommeren her valgte at udsætte behandling af sagen med begrundelse i, at drengens perspektiver ikke var belyst. Sagsbehandleren havde end ikke besøgt drengen, men lagt op til en videreførelse af anbringelsen, alene ud fra hans behandlingsbehov.

Sagen blev behandlet på ny, og her kom det frem, at drengens mimik havde vist en stærk tilknytning og glæde ved at se sin mor.

⁴ En systematisk tilgang i arbejdet, hvor medarbejderne giver hinanden sparring på videooptagede børnesamtaler.

⁵ Citatet er et uddrag af interview med bisiddere fra Børns Vilkår foretaget i sommeren 2022

En mimik der ikke kom frem når han mødte diverse behandlere og pædagoger. På den baggrund blev drengen hjemgivet til sin mor, og med massiv pleje i eget hjem kom det til at fungere”.

Undtagelserne der bekræfter reglen?

Eksemplerne ovenfor illustrerer at virkeligheden rummer flere forskellige tilgange til inddragelse af børn med handicap og at børnesynet på området naturligvis ikke er sort/hvidt. Som sådan er fortællingerne med til at vise veje for, hvordan inddragelse også kan forstås og praktiseres, når den gængse samtaleform er udfordret.

Men eksemplerne viser også en virkelighed og en praksis, hvor det, forskellige professionelle gør for at ”give stemme” til børn med handicap, mange gange fremhæves som noget *out of the ordinary*. Fortællingerne er uomtvisteligt positive og viser at synet på børn med handicap langt fra altid handler om inkompetence, objektgørelse og sårbarhed. Men så længe inddragelse af børn med handicap fremhæves som ekstraordinært - som undtagelserne - bekræfter det så ikke opfattelsen af, at disse børn og deres perspektiver i det store billede *ikke* betragtes som mulige, vigtige eller relevante at inddrage, at være nysgerrige på og at forsøge at forstå?

Den erfarede efterspørgsel på kompetencer og metoder til inddragelse af børn med handicap indikerer at der i kommunerne faktisk *er* et stort ønske om at (blive bedre til at) inddrage børn med handicap. Men på samme tid kunne det store kompetence-fokus indikere, at der hersker et afvigende børnesyn: Et syn på disse børn som så anderledes fra såkaldt almindelige børn, at man ikke ”bare sådan” kan undersøge deres perspektiver uden specialiseret viden og særlige metoder. Det, kan vi forstå, gælder vel at mærke også børn med autisme og ADHD med velfungerende sprog og kognitive funktioner. Vi ved godt, at problematikken ikke er enkel, for på den ene side kan metoder og viden om diagnoser/handicaps være vigtige i forbindelse med inddragelse. På den anden side burde adgangen til metoderne ikke være udslagsgivende for hvorvidt der gøres forsøg på at undersøge børnenes perspektiver. Sagt lidt forenklet, så bliver manglen på metoder til handlingslammelse.

Nok så vigtigt er det at pointere, at differentierede metoder til børneinddragelse jo ikke alene handler om børn med forskellige handicaps, men om *alle* børn. For børn er forskellige – handicap eller ej – og derfor kræver det altid forskellige hensyn og tilgange at lave god børneinddragelse. Både i betydningen børnesamtale (den specifikke ’hændelse’) og i den løbende proces med at inddrage børn og unge i beslutninger og forhold i deres liv.

Når børn med handicap gøres ”for særlige” til inddragelse, så udebliver også nysgerrigheden på børnenes perspektiver. Men hvad der imidlertid også udebliver, er bevidstheden om, at inddragelse i eget liv faktisk er en ret – og at denne ret også gælder for børn med handicap.

It's not the gift of the adult. It's the right of the child
(Lundy 2007)

Stine Lindberg, seniorkonsulent i Børns Vilkår

Carsten Kirk Alstrup, teamleder i Børns Vilkår

Referencer

Alstrup, C., Hammen, I.; Frederiksen, A. (2016): *Børn og unge med kronisk sygdom eller handicap i familiepleje*. Videnscenter for Anbragte Børn og Unge, Københavns Kommune.

Ankestyrelsen (2022): *Børnesagsbarometret. Juni 2022*. Lokaliseret på Internettet: <https://ast.dk/publikationer/bornesagsbarometret-2022>

Bengtsson, T.; Henze-Pedersen, S. (2022): *Børn og unges inddragelse i myndighedsbehandlingsbehandling på børne- og ungeområdet*. VIVE, København. Link: <https://www.vive.dk/media/pure/18052/8612264>

Lundy, L. (2007). "Voice" is not enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *British Educational Research Journal*, 33(6), 927-942.

Warming, H. (2011): *Børneperspektiver*, København, Akademisk forlag

Warming, H. (2022): *Kap 3 - Børnesyn i anbringelsesprocesser I*: Nielsen, H. Schjellerup; Henriksen, A-K.; Antczak, H. Birkholm (red.) (2022): *Socialfagligt arbejde med anbringelsessager*. København, Akademisk Forlag.

Interviews med bisiddere

Litteraturliste